

УДК 81'243:378.835:3735

Світлана Сечка

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
ORCID ID 0000-0001-7204-7316

Наталія Нікітіна

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
ORCID ID 0000-0002-0653-7453
DOI 10.24139/2312-5993/2025.02/014-023

ПОЗАКЛАСНА РОБОТА З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ ПРОЦЕС РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ МОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті розглянуто питання позакласної роботи з іноземної мови, яка проводиться в навчально-виховному процесі (після уроків, за планом учителя) при спільній діяльності студентів та викладача. Наголошено, що завдання викладача іноземної мови полягає в залученні студентів до культури країни мови, що вивчається (в нашому дослідженні англійської мови). Головним завданням студентів у позакласних заходах полягає в тому, щоб не втратити свою індивідуальність, самобутність, зберегти свій менталітет. В результаті проаналізованого матеріалу, авторами визначена основна педагогічна проблема – пошуку оптимальних і ефективних шляхів вирішення цієї суперечності на користь студента. Окремо зазначено, що для ефективного освітнього процесу одного знання іноземної мови недостатньо. На сучасному етапі викладачу іноземної мови необхідні знання з економіки, політики, права, соціальної сфери, історії, культури, традицій і побуту країни, що вивчається. Як показує зміст статті, автори зробили спробу вивчення організації позакласної роботи з іноземної мови. Стаття розкриває значимість позакласної роботи з формування соціокультурної компетентності учнів. Однією зі складових іншомовної комунікативної компетентності є соціокультурна або міжкультурна компетенція – залучення до культури, традицій, реалій країн мови, що вивчається, а також формування вміння представляти свою країну, її культуру в умовах міжкультурного спілкування. Іншою складовою цієї компетентності є розвиток особистості студентів за допомогою реалізації виховного потенціалу іноземної мови – формування загальнокультурної та етнічної ідентичності, розвиток національної самосвідомості, толерантного ставлення до проявів іншої культури і краще усвідомлення своєї культури.

Ключові слова: позакласна робота, культура, компетентність, комунікація.

Постановка проблеми. Україна докладает всіх зусиль по засвоєнню іноземної мови і входження в цивілізоване суспільство. На сьогодні значна кількість громадян України, в тому числі учні та молодь, прагнуть до вивчення іноземних мов і, в першу чергу, англійської, німецької, французької, китайської, італійської та ін. Їх засвоєння є вільними і доступними для всіх верств населення. Високий рівень інформаційних технологій, соціально-економічного

розвитку вимагає пошуку все нових підходів в управлінні сферою людського спілкування, в якому важлива роль належить іноземної мови та нових технологій (Лубянова, 2013).

На сучасному етапі розвиток української мови як державної та англійської мови як міжнаціонального спілкування є пріоритетним напрямком політики Уряду України, і це закріплено Конституцією країни і Законом про державну мову. На сьогодні ринкова економіка і розвиток економічних зв'язків з країнами ближнього і далекого зарубіжжя, а також інтенсивність обміну культурами і різноманітними загальнолюдськими цінностями, спрямовують нас до високих вимог і поглибленого вивчення іноземних мов (зокрема англійської мови) (Лубянова, 2013).

Аналіз актуальних досліджень. На сьогоднішній день проблема розвитку пізнавального інтересу у студентів не є абсолютно новою. Відомі педагоги, філософи, науковці, такі як: О. Лубянова (Лубянова, 2013), І. Бім (Бім, 1999), Т. Качеровська (Качеровська, 2000), А. Басіна (Басіна, 2007), Н. Горлова (Горлова, 2005) та ін. в своїх працях висвітлювали не лише пізнавальну діяльність, пізнавальну активність, але і пізнавальний інтерес у навчанні. Все зазначене вище визначає **актуальність** досліджуваної проблеми, яка характеризується очевидним фактом, що головною метою у викладанні іноземної мови на сьогодні є спілкування іноземною мовою і вихід в комунікацію з урахуванням особливостей іншомовної культури і терпимості (толерантності) до неї. У добу глобалізації проблема використання соціокультурного компонента в процесі навчання іноземної мови стає актуальною. Проблема, що виникла на даному етапі в суспільстві можна вирішити, використовуючи при цьому різні інтеграційні форми ведення позакласної роботи в загальноосвітніх установах

Мета дослідження визначається підготовкою, організацією та проведенням позакласної роботи у середній школі.

Для досягнення поставленої мети вирішувалися наступні **завдання**:

- вивчити, проаналізувати і узагальнити в методиці навчання іноземної мови проведені дослідження з проблеми експериментальної роботи в закладах освіти через позакласні заняття і тим самим виявити ефективність організації, підготовки та проведення їх в навчально-виховному процесі силами студентського колективу під керівництвом викладчів іноземної мови;

- визначити передумови ефективного розвитку позакласної роботи з іноземної мови через систему проведених позакласних заходів в навчально - виховному процесі вищої школи;

Інституція університетів містить великий досвід проведення виховної роботи з іноземної мови в масштабі школи, яка є важливим фактором в навчально-виховному процесі. Позакласна робота з іноземної мови вважається однією з найефективніших систем спілкування, соціалізації та залучення індивіда до культурних цінностей за допомогою проведення виховних заходів, які виходять за межі обов'язкових навчальних програм, але доповнюють при цьому один одного.

На позаурочних заняттях, заходах з іноземної мови викладачі намагаються вирішувати завдання з удосконалення в учнів знань, навичок, умінь, набутих на уроках, які розширюють світогляд учня, розвиваючи їх творчі здібності, самостійність, естетику смаків, любові і поваги до людей рідного краю і країни, мова якої вивчається.

Позакласна робота на всіх етапах навчання допомагає виявити схильності та інтереси у навчального контингенту і при цьому має великий вплив на вибір майбутньої професії, виконуючи профорієнтаційну роль, і прищеплює інтерес до вивчення іноземної мови (Бім, 1999).

Результати та обговорення. Вчителі іноземної мови вважають, що важливим фактором при виконанні навчальних завдань є **виявлення** психолого-педагогічних особливостей студентів на різних рівнях в навчально-виховному процесі, але ж знання учня завжди залежали від віку і їх комунікативної діяльності, яка в позакласній роботі з іноземної мови вважається однією з пріоритетних.

При навчанні іноземної мови, в рамках навчального процесу основним вважається формування в студентів міжособистісного і міжкультурного спілкування з носіями мови.

Шляхи посилення соціокультурної спрямованості при навчанні іноземним мовам, орієнтують студентів на підвищення мотивації та культурознавчого аспекту, включаючи і діалог культур. Залучення учнів до культури країни мови, що вивчається, розвиває в першу чергу взаєморозуміння, толерантність один до одного, шанобливе ставлення до іншомовної культури, усвідомлення особливостей культури своєї країни в процесі спілкування засобами іноземної мови (Бім, 1999).

З введенням нового освітнього стандарту змінився зміст навчальних програм, обсяг навантаження і методологічна основа навчання.

Знання не «насаджуються зверху», а «утворюються» в процесі особистісно значущої навчальної діяльності учасників процесу навчання, що є в першу чергу основою системно-діяльнісного та особистісно-орієнтованого підходів у навчанні іноземної мови (Dodds, Schwartz, Tracey, Rose, 2022).

Нові навчальні програми з іноземної мови містять в собі ефективні наукові знання і універсальні навчальні дії. Це узагальнені способи навчальних дій, що відкривають широку перспективу в різних предметних галузях. Це ті самі способи діяльності або компетенції, які формуються не тільки в окремому навчальному предметі, а також і всієї їх сукупності.

Як показують дослідження, студенти мовних спеціальностей виявляють велику активність, яка спрямована на засвоєння правильного стилю поведінки і ціннісних критеріїв. Вони активно прагнуть до пізнання нового, цікавого навчального матеріалу, їх творча пам'ять розвивається в напрямку інтелектуалізації, запам'ятовування набуває цілеспрямованого характеру, мова стає більш керованою і розвиненою.

Студенти вимагають до себе від дорослих серйозного ставлення, повагу їх інтересів, вони не люблять обмеження своєї самостійності з боку викладчів і батьків.

Згідно освітнього державного стандарту, на сьогодні, головною метою навчання англійської мови є розвиток іншомовної комунікативної компетентності в сукупності її складових – мовної, соціокультурної, компенсаторної, навчально-пізнавальної діяльності.

Звідси можна вважати, що розвиток іншомовної комунікативної компетентності містить прагматичний (практичний) аспект цілепокладання.

Звичайно, на прагматичному рівні мову можна вивчити і поза культурою, але тільки на основі однієї мови, без культурного фону, увійти в світ мови неможливо.

Іноземна мова містить в собі великі можливості виховного аспекту предмета в широкому виборі тем для роботи зі студентами. Опановуючи іноземну мову, як новим засобом спілкування, студенти отримують доступ до культурних цінностей іншої країни (Качеровська, 2000).

Мова є образом всього внутрішнього світу людини: її розум, виразність, вихованість розумових і моральних якостей (Fox, 2021). «Мова вбирає в себе і своєрідно переломлює всю сукупність знань і уявлень про світ, утворює, формує, виховує «увагу до світу», сприяє освоєнню і присвоєнню цього світу, «відкриттю» і створення себе в ньому, спонукає до роздумів над сенсом існування людини на землі (Басіна, 2007).

Національну культуру ми пізнаємо, розуміємо і приймаємо тільки через мовні образи (Басіна, 2007). Через мову перед нами розкриваються можливості пізнання картини світу, залучення до загальнолюдських цінностей, створеними іншими народами. Мова є ключем для відкриття унікальності і своєрідності власної народної самобутності та історичних досягнень представників інших культур.

Оволодіння іншомовною діяльністю в процесі урочної та позакласної роботи з опорою на міжпредметні зв'язки дозволяє вчителю враховувати індивідуальні особливості і схильності учнів, що створює сприятливий режим для практичного використання мови як засобу спілкування і цей процес повинен будуватися таким чином, щоб залучити студентів в усну (аудіювання, говоріння) і письмову (читання, письмо) комунікацію.

Як відомо, іноземна мова об'єктивно є суспільною цінністю; включення її в програму вищих навчальних закладів – соціальне замовлення суспільства.

Іноземна мова – особливий предмет, але неможливо досягнути всю глибину і складність мовних явищ, не враховуючи їх психологічних і соціальних аспектів (мовних виразів).

Нові педагогічні технології, активні форми роботи дозволяють викладачу іноземної мови розвивати у студентів самостійність, ініціативність, творчі здібності, соціальні навички, можливість здобувати знання, вміння і навички. На сучасному етапі в навчальному процесі, відчуття свободи вибору робить навчання і виховання свідомим, продуктивним і більш результативним.

Позакласна робота є складовою частиною системи формування творчої особистості, яка сприяє і розвиває активну пізнавальну діяльність студентів, інтерес до предмету, розширює і поглиблює отримані знання на занятті, дозволяє отримувати корисні навички, а, отже, може наближати навчання і виховання до сучасного життя і при цьому формує естетичні смаки і потреби студентів.

Обсяг завдань, який використовується в позакласній роботі, визначається в залежності від його цілей і завдань конкретного заходу. Вчителю іноземної мови слід розширювати межі вивчення англійської мови. На сьогодні актуально реалізувати можливість використання міжпредметних зв'язків на заняттях з англійської мови і позакласної діяльності.

Позакласна робота сьогодні визначається, як «складова частина навчально-виховного процесу в школі, одна з форм організації вільного часу учнів» (Dunlap, 2023).

Іноземна мова по своїй суті – це гуманітарна дисципліна, що спрямована на розвиток соціокультурної компетенції учасників навчального процесу. В умовах модернізації освіти, профільно-орієнтованого навчання виникає необхідність вивчення іноземних мов на якісно новому рівні.

На старших курсах систематизуються мовні та соціокультурні знання в умовах офіційного і неофіційного спілкування, розвиваються вміння використовувати іноземні мови як інструмент міжкультурного спілкування і навчання особливостям перекладу, двомовної комунікативної діяльності.

На сьогоднішній день проблема з формування пізнавальної діяльності та соціокультурної компетентності є дуже важливою, тому що починаючи з середнього ступеня навчання, відбувається зниження соціальної мотивації до навчання, яке безпосередньо пов'язане з позицією учнів. Інтерес завжди був спонукальною силою до навчання. Інтерес до предметів в учнів завжди підкріплювався різними джерелами і засобами ЗМІ, заходами пізнавального характеру тощо (Горлова, 2005).

Аналіз численної літератури і наші спостереження показують, що вирішальний вплив на розвиток інтересів студентів в навчально-виховному процесі надають, в першу чергу, зміст, методи, прийоми і засоби навчання; дидактичні принципи, як вихідні положення, покликані визначати стратегію і тактику навчання в кожній «точці» навчального процесу (Зимова, 1991).

У своїй роботі ми застосовуємо ефективні принципи і приватні вимоги, які і визначають їх зміст, форми, методи і напрямки, це:

- зв'язок з життям і суспільством;
- комунікативну активність в процесі навчання і виховання, яка проводиться в навчально - виховному процесі навчального закладу;

- виявляємо високий рівень мовної підготовленості студентів і їх взаємозв'язок з уроками іноземної мови; виявляємо педагогічний вплив на особистість і характер зв'язку окремих елементів навчальної системи;

- з предметом пов'язуємо врахування вікових особливостей;
- поєднуємо колективні, групові та індивідуальні форми роботи;
- використовуємо міжпредметні зв'язки в підготовці і проведенню позакласної роботи з іноземної мови.

Всі принципи на занятті з англійської мови взаємодіють один з одним. На практиці педагогічної діяльності здійснення одного принципу неможливо без дотримання інших. В цьому проявляється їх системний, основоположний характер.

Ефективність і результативність позакласної роботи знаходяться в прямій залежності від дотримання як перерахованих принципів, так і наступних умов:

- добровільність;
- самодіяльність, самостійність і ініціативність ;
- організація та підготовка запланованих заходів;
- виразність, цікавість і новизна змісту, форм і методів роботи в навчально-виховному процесі;
- цільові установки і діяльність;
- використання методів педагогічного стимулювання активності студентів.

Вибір теми позакласного заходу для того чи іншого рівня навчання визначається, з одного боку, обсягом мовного матеріалу, з іншого боку, рівнем загальноосвітньої підготовки студентів, можливістю реалізації деяких міжпредметних зв'язків. Необхідно максимально використовувати знання і вміння учнів, набуті ними в процесі навчання та участі в позакласній роботі, мінімально завантажувати їх заучування нового матеріалу, особливо такого, який містить незнайомі лексичні одиниці і граматичні явища.

Основні завдання, які ставить викладач в позакласній роботі, є наступними:

- в процесі позакласних занять студенти повинні поставити перед собою мету – поглибити і розширити свої знання і практичні навички;
- сприяти розвитку логічного, критичного мислення, проникливості і кмітливості;

- в процесі занять і заходів, вікторин виявити обдарованих і здібних учнів, які здатні до подальшого розвитку і виробити у них інтерес до іноземних мов;

- залучати студентів в цікаві заняття, які будуть сприяти зміцненню дисципліни, виховувати цілеспрямованість, організованість і колективізм.

Навчально-виховна робота в навчанні іноземної мови має велике загальноосвітнє, виховне і розвиваюче значення. Проведена робота в позакласній діяльності поглиблює і розширює знання студентів в галузі іноземних мов, сприяє розширенню кругозору учнів, розвитку їх творчої активності, естетичного смаку і, як наслідок, підвищує мотивацію учня до вивчення мови і культури іншої країни. При плануванні, організації і проведенні позакласної роботи, вчитель повинен визначити інтереси учнів, з урахуванням їх вікових та психологічних особливостей та інтересів. Позакласні заходи, що проводяться після уроків, визначаються темою, об'ємом мовного матеріалу, рівнем загальноосвітньої підготовки студентів, реалізацією міжпредметних зв'язків. Викладач повинен максимально використовувати знання і вміння студента, отримані ним в навчально-виховному процесі.

Висновки. За допомогою позакласної роботи в школі за допомогою викладача іноземної мови відбувається поглиблення пізнавальних інтересів студентів, розвиваються соціальні та пізнавальні мотиви навчальної діяльності. У навчально-виховному процесі стимулюється розвиток особистості, виявляється творчий потенціал, розширюється кругозір, світогляд, ерудиція і емоційно-ціннісне ставлення до світу і до себе. Можна зробити висновок, що позакласна робота в навчанні іноземної мови на всіх етапах сприяє ефективному засвоєнню учнями змісту освіти, яке ґрунтується на принципі культуровідповідності.

Іноземна мова відкрита для використання елементів з різних галузей знань і змісту інших навчальних предметів. Міжпредметні зв'язки дозволяють враховувати індивідуальні особливості і схильності студентів, що створює сприятливий режим для практичного використання іноземної мови як засобу спілкування. Практична мета навчання іноземної мови – це вивчення мови як засобу спілкування. Провідним методичним принципом при вивченні іноземної мови є принцип комунікативної спрямованості.

ЛІТЕРАТУРА

- Лубянова, О. В. (2013). Психолого-педагогічні особливості формування англомовної писемної комунікативної компетенції. *Вісн. НТУУ «Київський політехнічний інститут». Сер. Філологія. Педагогіка, 1*, 118-128 (Lubianova, O. V. (2013). Psychological and pedagogical features of the formation of English written communicative competence. *Bulletin of NTUU "Kyiv Polytechnic Institute". Ser. Philology. Pedagogy, 1*, 118-128).
- Бім, І. Л. (1999). До проблеми оцінювання сучасного підручника іноземної мови. *Іноземні мови в школі, 6*, 13-17 (Bim I. L. (1999) To the problem of evaluating of modern textbook of the foreign language. *Foreign languages at school, 6*, 13-17).
- Dodds, M., Schwartz, S., Tracey, A., Rose, S. (2022). The effects of pedagogical context on verbal skills in middle school. *Journal of pedagogy, 29*, 669—676.
- Качеровська, Т. В. (2000). Психолого-педагогічні аспекти вивчення іноземної мови. *Науковий вісник Кафедри ЮНЕСКО Державного лінгвістичного університету (Лінгвапакс-УІІІ)*, 806-808 (Kacherovska T.V. (2000) Psychological and pedagogical aspects of learning a foreign language in high school. *The scientific editor of the YuNESKO department of State linguistic University (Linhvapaks-UIII)*], 806-808).
- Fox, M. A. (2021). *English learning in use*. The University of Western Ontario (Canada). 2021.
- Басіна, А. (2007). *Методика викладання іноземної мови в середній школі*. Київ: Шкільний світ (Basina A. (2007) The methodology of teaching of foreign language at school. Kyiv : School world, 254).
- Dunlap, W. R. (2023). A functional classification of ways of the English language learning. *American educational digest, 130*, 236—243.
- Горлова, Н. А. (2005). Оцінка якості та ефективності УМК з іноземної мови. *Іноземні мови в школі, 8*, 19-27 (Gorlova N. A. (2005) The evaluating of the quality of UMK in foreign language. *Foreign languages at school, 8*, 19-27).
- Зимова, І. А. (1991). Проектна методика навчання англійської мови. *Іноземні мови в школі, 3*, 26-32 (Zymova, I.A. (1991) Project methodology of the English language learning. *Foreign languages at school, 3*, 26-32).

SUMMARY

Siechka Svitlana, Nikitina Nataliia. Extra-curricular work in foreign languages as an integral process of developing communicational skills of students.

The article deals with the issue of extracurricular work in a foreign language, which is carried out in the educational process (after lessons, according to the teacher's plan) with the joint activity of students and the teacher. It is emphasized that the task of the foreign language teacher is to involve students in the culture of the country of the language being studied (in our study of the English language). The main task of students in extracurricular activities is not to lose their individuality, originality, to preserve their mentality. As a result of the analyzed material, the authors identified the main pedagogical problem - finding optimal and effective ways to resolve this contradiction for the benefit of the student. It is specifically stated that knowledge of a foreign language alone is not enough for an effective educational process. At the current stage, a foreign language teacher needs knowledge about the economy, politics, law, social sphere, history, culture, traditions and daily life of the country being studied. As the content of this article shows, the authors made an attempt to study the organization of extracurricular work in a foreign language. The article reveals the

importance of extracurricular work for the formation of sociocultural competence of students. One of the components of foreign language communicative competence is socio-cultural or intercultural competence - familiarization with the culture, traditions, and realities of the countries of the language being studied, as well as the formation of the ability to represent one's country and its culture in the conditions of intercultural communication. Another component of this competence is the development of students' personality through the realization of the educational potential of a foreign language - the formation of a general cultural and ethnic identity, the development of national self-awareness, a tolerant attitude towards manifestations of another culture and a better awareness of one's own culture.

Key words: extracurricular work, culture, competence, communication.